

วัฒนธรรมกลองปู่จาของชาวไทยอง บ้านดอนหลวง
ตำบลแม่แรง อำเภอลำปาง จังหวัดลำพูน
The Cultural of Pu-Cha Drums of Thai-Yong in Baan Don-Luang,
Mae Rang Sub-District, Pa Sang District, Lamphun Province

ประเมศวร์ สรรพศรี¹ และ เกริกพงศ์ ใจคำ²

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่¹

นักวิชาการอิสระ²

Poramase Subphasri¹ and Krerpong Jaikum²

Chiang Mai Rajabhat University¹

Independent Scholar²

Corresponding Author, E-mail: poramase_sub@cmru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องวัฒนธรรมกลองปู่จาของชาวไทยอง บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอลำปาง จังหวัดลำพูนนี้ มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ (1) เพื่อศึกษาคุณลักษณะทางดนตรีของกลองปู่จา บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอลำปาง จังหวัดลำพูน (2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของกลองปู่จากับวัฒนธรรมของชุมชนชาวไทยอง บ้านดอนหลวง ตลอดจนวัฒนธรรมของชุมชนอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการดำเนินการวิจัย มีการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ทั้งแบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง จากการศึกษาพบว่า กลองปู่จาของชาวไทยองบ้านดอนหลวงเป็นวัฒนธรรมดนตรีที่มีความเป็นมาที่ยาวนาน ได้รับการสืบทอดมาหลายชั่วอายุคนและเป็นสมบัติของชุมชน เครื่องดนตรีที่เกี่ยวข้องกับกลองปู่จาบ้านดอนหลวงปรากฏเครื่องดนตรีล้านนาหลายชนิด ได้แก่ กลองปู่จา กลองตะโล้ดโป๊ด แน ฉาบ และซ้อง โดยการประสมวงมีการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของเครื่องดนตรีคือเครื่องดนตรีนำวง คือ กลองปู่จา ส่วนเครื่องดนตรีประกอบ ได้แก่ ซ้อง ฉาบ และกลองตะโล้ดโป๊ด

* ได้รับบทความ: 21 พฤษภาคม 2565; แก้ไขบทความ: 8 มิถุนายน 2565; ตอรับตีพิมพ์: 29 มิถุนายน 2565

วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์ 203
ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 เมษายน - มิถุนายน 2565

ลีลาจังหวะในการตีกลองปู่जाได้แก่ ทำนองเสื่อขบตุ้ ทำนองสาวหลับเตอะ ทำนองล่องน่าน ทำนองฟาดแฉ้ และมีการเพิ่มทำนองกลองตั้งโองเข้ามาในปัจจุบัน นักดนตรีวงกลองปู่जाมี จำนวน 9 คน เป็นบุคคลภายใน ชุมชนบ้านดอนหลวงและชาวบ้านในชุมชนใกล้เคียง กลองปู่जाบ้านดอนหลวงปรากฏความเชื่อและ พิธีกรรม นอกจากนั้นกลองปู่जाมีบทบาทต่อสังคมวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ได้แก่ บทบาทในการสื่อสาร ภายในชุมชน การเคารพนับถือในพระอริยสงฆ์ และบทบาทในการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นของ ชุมชนอื่น ๆ

คำสำคัญ: คุณลักษณะทางดนตรีของกลองปู่जा; วัฒนธรรมชุมชนชาวไทยอง; บ้านดอนหลวง

Abstract

The objectives of the research on the cultural of Pu-Cha drums of the Thai Yong people at Baan Don Luang, Mae Rang Sub-district, Pa Sang District, Lamphun Province, were as follows: (1) To study the musical characteristics of Pu-Cha drums, Baan Don Luang, Mae Rang Sub-district, Pa Sang District, Lamphun Province. (2) To study the relationship of Pu-Cha drums to the culture of the Thai-Yong community in Baan Don Luang, as well as other relevant community cultures. The methodological approach used in this research was qualitative; data was collected through both structured and unstructured interviews. The study found that the Pu-Cha drums of Thai-Yong in Baan Don Luang are an ancient musical culture that is the legacy of generations, and the treasure of the community. The instruments accompanying with Phu-Cha drums are several types of Lanna instruments, such as Pu-Cha drums, Ta lod pode drum, Nae, cymbals, and gong. When mixing the band, the role and function of each instrument is assigned, Phu-Cha drums play as the leading instrument while the accompanying musical instruments are gongs, cymbals, and Ta lod pode drums. The rhythm of Pu-cha drumming includes the melody of Seur Kop Tu, Sao Lap Ter melody, Lhong Nan melody, and Fad Sae melody, and the melody of the Tung Nong drum has been added to the present. There are 9 musicians in Pu-Cha drums band, who are members of the Baan Don Luang community and villagers in nearby communities. Pu-Cha drums in Baan Don Luang represent beliefs and rituals. In addition to that, Pu-Cha drums play a role in cultural society in various areas, including the role of communication within the community,

respect for Buddhist monks, and the role of preserving the local cultures of other communities.

Keywords: Musical characteristics of Pu-Cha Drum; Thai-Yong Community Culture; Baan Don Luang

บทนำ

กลองเป็นเครื่องดนตรีที่ได้รับความนิยมจากคนล้านนามาตั้งแต่อดีต จนทำให้เกิดการสร้างกลองจำนวนมากมายหลายชนิด โดยมีกลวิธีการบรรเลงที่เป็นแบบแผนเฉพาะตัวและใช้ในโอกาสที่แตกต่างกันออกไป (ศิริ อนุภทธีสิน และ ภัทรระ คมขำ, 2560 : 119) หนึ่งในกลองที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในสังคมล้านนา คือ กลองปู้จาที่มีต้นกำเนิดมาจากเมืองเชียงตุง ประเทศพม่า และเมืองสิบสองปันนาที่อยู่ทางใต้สุดของมณฑลยูนนานของประเทศจีน (อาทิตย์ วงศ์สว่าง, 2557 : 10) ซึ่งกลองปู้จาสามารถพบในพื้นที่ทั้ง 7 จังหวัด ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง จังหวัดพะเยา จังหวัดแพร่ และจังหวัดน่าน (พิพัฒน์พงศ์ มาศิริ, 2559 : 63) กลองปู้จาเป็นสิ่งที่แสดงถึงความสมัครสมานสามัคคี เพราะการสร้างกลองปู้จาถวายวัดต้องร่วมกันบริจาคทรัพย์ ด้วยความเชื่อว่าการถวายกลองนั้นต้องอาศัยแรงบุญจากหลายคน (พรสวรรค์ จันทะวงศ์, 2558 : 27)

สังคมชาวล้านนาในอดีตมีความผูกพันกับกลองปู้จาทั้งชนชั้นปกครองจนถึงชาวบ้านทั่วไป โดยกลองปู้จาที่มีบทบาทหลากหลายต่อชุมชนแล้ว ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน (วรวิมล สุภาพ, 2546 : 63) รวมถึงแสดงถึงวิถีทางวัฒนธรรมด้านการเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงทำให้ชาวล้านนาตีกลองปู้จาในวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา (ธนพงศ์ เต็ดแก้ว, 2557 : 2) เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระรัตนตรัย อันประกอบด้วยองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ นอกจากนี้ยังใช้ตีเพื่อความเป็นสิริมงคลให้แก่วัดและชุมชนด้วย (พระธนาเทพ สกกวโส, 2560 : 4) กลองปู้จายังมีบทบาททั้งเชิงสัญลักษณ์ในการแจ้งเหตุการณ์ต่าง ๆ ของชุมชน และบทบาทเชิงวัฒนธรรมในมิติทางความเชื่อ เช่น การบอกกล่าวเทพยดาต่าง ๆ เป็นต้น (รัตนะ ตาแปง, 2563 : 79) จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ พบว่ากลองปู้จาเป็นวิถีวัฒนธรรมของชาวล้านนามาเป็นเวลากว่า 1,300 ปี (ณัฐพงศ์ ปันดอนตอง, 2563 : 17) ซึ่งนอกจากกลองปู้จาจะเป็นเครื่องดนตรีทางวัฒนธรรมแล้ว ชาวล้านนายังถือว่ากลองชนิดนี้เป็นกลองที่มีความศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องให้ความเคารพ โดยจะไม่เหยียบหรือข้ามกลองรวมถึงไม่ใช่วัยวะเบี่ยงต่ำสัมผัสกลอง (วันชัยยุทธ วงษ์เทพ, 2558 : 62)

จากต้นกำเนิดของกลองปู้จาที่มาจากเมืองเชียงตุงและเมืองสิบสองปันนา ถิ่นวัฒนธรรมของชาวไทยลื้อ ซึ่งเมื่อย้ายมาตั้งรกรากในจังหวัดลำพูนมาเกือบ 220 ปี ชาวไทยลื้อเหล่านั้นก็ได้เรียกขาน

วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น 205 ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 เมษายน - มิถุนายน 2565

ตัวเองว่า “คนยอง” (เพ็ญสุภา สุขคตะ, 2562) จึงทำให้วัฒนธรรมกลองปู้จาของชาวไทยองมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แสดงถึงอัตลักษณ์ทางมานุษยดนตรีวิทยาได้อย่างโดดเด่น สำหรับบ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ถูกก่อตั้งประมาณปี พ.ศ. 2352 ซึ่งชาวไทยองที่อาศัยอยู่ ณ บ้านดอนหลวง เป็นผู้ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองยอง ประเทศพม่า ในสมัยพระเจ้ากาวิละ เจ้านครเชียงใหม่ พระองค์แรกและผู้ปกครองดินแดนล้านนาในสมัยนั้น ที่บ้านดอนหลวงนอกจากจะมีชื่อเสียงเกี่ยวกับผ้าฝ้ายแล้ว ยังมีประเพณีวัฒนธรรมการตีกลองปู้จา (เปียมาศ มาวงศ์ และอดิสรณ์ ประทุมถิ่น, 2561 : 27) ซึ่งมีความโดดเด่นอย่างยิ่ง เพราะนักดนตรีในวงกลองปู้จาที่แสดงในงานต่าง ๆ ล้วนเป็นผู้สูงอายุแทบทั้งสิ้น ประกอบกับการที่คนในชุมชนต่างก็ให้ความสำคัญต่อศิลปะที่แสดงถึงภูมิปัญญาอันเป็นเอกลักษณ์ทางสังคมมาจนถึงปัจจุบัน

จากความสำคัญและความเป็นมาของหัวข้อวิจัยในข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจในการศึกษา เรื่อง วัฒนธรรมกลองปู้จาของชาวไทยอง บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เพื่อศึกษาคุณลักษณะทางดนตรีของกลองปู้จาและความสัมพันธ์ของกลองปู้จากับวัฒนธรรมของชาวไทยองในพื้นที่ข้อมูล ซึ่งผลการศึกษาในครั้งนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ทางการสืบสานอัตลักษณ์กลองปู้จา การขับเคลื่อนพลวัตทางสังคมของชาวไทยอง การเผยแพร่ศิลปะวัฒนธรรมล้านนา และการพัฒนาวิชาการดนตรีในประเทศไทยสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณลักษณะทางดนตรีของกลองปู้จา บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของกลองปู้จากับวัฒนธรรมของชุมชนชาวไทยอง บ้านดอนหลวง ตลอดจนวัฒนธรรมของชุมชนอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ตามแนวทางปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenological Approach) โดยวิธีการศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประสบการณ์ของบุคคลข้อมูลและรายละเอียดต่าง ๆ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการเบื้องต้น

ผู้วิจัยได้กำหนดเค้าโครง ประเด็นสำคัญที่จะทำการศึกษานำเสนอแนวคิด และปรับปรุงเค้าโครงร่างงานวิจัยให้สมบูรณ์ จากนั้นทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลด้านเอกสารจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ทบทวนวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องและนำข้อมูลมากำหนดกรอบในการวิจัย จากนั้นผู้วิจัยได้กำหนดกรอบ

เพื่อศึกษาตามวัตถุประสงค์ รวมถึงประเด็นการศึกษา ข้อคำถามสำหรับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก วิจัย และการเลือกบุคคลข้อมูล ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแนวปรากฏการณ์วิทยา เพื่อศึกษาปรากฏการณ์และประสบการณ์ของบุคคลข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างซึ่งเป็น ข้อคำถามที่มีลักษณะกว้าง ๆ ในประเด็นของคุณลักษณะทางดนตรีของกลองปู่จาและความสัมพันธ์ระหว่าง กลองปู่จากับวัฒนธรรมของชาวไทยอง

ขั้นตอนที่ 2 การสัมภาษณ์เชิงลึก

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบเป็นทางการผสมกับแบบไม่เป็นทางการด้วยปากเปล่า กับบุคคลข้อมูลที่มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญทั้งด้านการบรรเลงในวงกลองปู่จา รวมถึงกลุ่มบุคคล ข้อมูลอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับประเด็นการศึกษา ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกโดยยึดจุดมุ่งหมายด้านการ ขับเคลื่อนวัฒนธรรมกลองปู่จาของชาวไทยอง บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เป็นหลัก จึงกำหนดกลุ่มบุคคลข้อมูลในขั้นการสัมภาษณ์เชิงลึกขั้นต้นเป็น 4 กลุ่ม ก่อนการใช้เทคนิค การสัมภาษณ์แบบสโนว์บอล (Snowball Sampling) ในลักษณะเครือข่ายข้อมูลจากบุคคลข้อมูลกลุ่มแรก ดังนี้ กลุ่มนักดนตรีวงกลองปู่จา กลุ่มชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และพระสงฆ์

ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการสำรวจและการสอบถามจนข้อมูลอิ่มตัว โดยผู้วิจัยได้จัดให้มีผู้เก็บข้อมูล ภาคสนามและร่วมตรวจสอบข้อมูล รวม 3 คน เพื่อเป็นการตรวจสอบสามเส้าด้านนักวิจัย (Investigator Triangulation) ในระหว่างการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยใช้อุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ ที่ได้กำหนดไว้ เพื่อบันทึกข้อมูลสัมภาษณ์ทั้งในรูปแบบของเสียงการสนทนา และการจดบันทึกข้อมูลที่มีความสำคัญ เพื่อนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เหล่านั้นมาทำการถอดความ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและนำไปวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อทำการสรุปผลการวิจัยในลำดับต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การจัดกระทำข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากทุกส่วนงาน ได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสาร ข้อมูลจากการ สัมภาษณ์เชิงลึกมาจำแนกหมวดหมู่ตามกรอบและประเด็นที่กำหนดไว้ ในระหว่างการจัดกระทำข้อมูล หากข้อมูลมีความคลาดเคลื่อน ผู้วิจัยใช้วิธีการซ่อมข้อมูลด้วยการศึกษาและสัมภาษณ์เพิ่มเติม เพื่อให้ได้ ข้อมูลที่ถูกต้องและสมบูรณ์ สำหรับใช้ในการวิเคราะห์ตามขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล การตรวจสอบ และการตีความผลของข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากขั้นการจัดกระทำข้อมูล มาดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามคำถามวิจัย และวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีที่อยู่ในบทบทวนวรรณกรรม ได้แก่ (1) แนวคิด ด้านดนตรีในพิธีกรรม (2) ทฤษฎีมานุษยวัฒนธรรมสัมพันธ์ จากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อมูลเนื้อหาในทุกส่วน ที่ถูกกำหนดไว้ในวัตถุประสงค์การวิจัยมาตรวจสอบ วิจัย ตีความ และประมวลผลคำตอบ ให้สอดคล้อง กับคำถามวิจัย และกรอบแนวคิดในการวิจัย

ขั้นตอนที่ 5 การสังเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากขั้นการตรวจสอบและตีความผลของข้อมูลไปสังเคราะห์เป็นวัฒนธรรม กลองปู่จาของชาวไทยอง บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดลำพูน ใน 2 ประเด็น คือ (1) คุณลักษณะทางดนตรีของกลองปู่จา บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดลำพูน และ (2) ความสัมพันธ์ของกลองปู่จากับวัฒนธรรมของชาวไทยอง บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดลำพูน

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 คุณลักษณะทางดนตรีของกลองปู่จา บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดลำพูน

1.1 ความเป็นมาและความหมายของกลองปู่จา

การศึกษาความเป็นมาของกลองปู่จาของชาวไทยองบ้านดอนหลวงพบว่า กลองปู่จาเป็นดนตรีที่มีความเป็นมาที่ยาวนานได้รับการสืบทอดมาหลายชั่วอายุคนและเป็นสมบัติของชุมชน ชาวบ้านดอนหลวงในอดีตได้ร่วมกันสร้างกลองปู่จาขึ้น โดยเก็บไว้บนหอกลองซึ่งมีลักษณะเป็นอาคารสูงตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของวัดดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดลำพูน ทั้งนี้เพื่อใช้เสียงการตีกลองเป็นสัญญาณเพื่อสื่อสารให้กับชาวบ้านในชุมชนได้รับทราบในโอกาสต่าง ๆ ได้แก่ การตีกลองปู่จา เพื่อแจ้งให้ชาวบ้านทราบว่าวันพรุ่งนี้จะเป็นวันพระ (วันศีล) หรือวันโกน การตีกลองเพื่อเรียกประชุมชาวบ้าน การแจ้งเหตุว่ามีไฟไหม้เกิดขึ้น หรือแม้แต่การแจ้งข่าวการมรณภาพของพระภิกษุสงฆ์ เป็นต้น ในอดีตการตีกลองปู่จาบนหอกลองวัดดอนหลวง ทำให้ได้ยินเสียงกลองดังไปไกลถึงตัวเมืองลำพูนซึ่งมีระยะทางห่างถึง 17 กิโลเมตร จนกระทั่งเจ้าหลวงลำพูนได้มีคำสั่งให้คนมานำเอากลองใบดังกล่าวไปไว้ในเมืองลำพูนแทน เมื่อชาวบ้านดอนหลวงได้ทราบข่าวจึงได้ทำการตัดแบ่งกลองหลวงออกเป็น 2 ส่วน เพื่อให้เสียงของกลองปู่จาเบาลงสำหรับกลองปู่จาดังกล่าวนั้นได้ผุพังลงไปตามกาลเวลา ต่อมาชาวบ้านดอนหลวงได้ร่วมมือกันสร้างกลองปู่จาขึ้นใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2506 โดยใช้รูปแบบของกลองปู่จาใบแรก สำหรับกลองปู่จาที่ปรากฏในปัจจุบันนี้ทำมาจากไม้ยมหอม ที่ได้ผ่านการคัดเลือกและนำมาจากป่าในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งไม้ท่อนนี้ได้ถูกนำมาสร้างเป็นกลองปู่จาถึงสองใบ คือ กลองปู่จาที่อยู่ในวัดดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดลำพูน และกลองปู่จาที่อยู่ในวัดพระบาทตากผ้า ตำบลมะกอก อำเภอบ้านฝาง จังหวัดลำพูน ในปัจจุบัน

ความเป็นมาและความหมายของกลองปู่จาดังกล่าว แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลองปู่จา และชาวบ้านในชุมชนบ้านดอนหลวงเป็นอย่างมาก โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมและการเชื่อมโยงกลองปู่จาเข้ากับประเพณีและวัฒนธรรมของชาวไทยองบ้านดอนหลวง

ดังปรากฏว่าในอดีตผู้ที่มีความรู้ในการตีกลองปู่จาส่วนใหญ่มักเป็นพระสงฆ์ หรือผู้ที่ผ่านการบวชเป็นเณร และพระมาก่อน ซึ่งนิยมเรียกกันในภาษาท้องถิ่นทางเหนือว่า “น้อย” หรือ “หนาน”

ดังนั้น รูปแบบในการตีกลองปู่จานอกจากเป็นอาณัติสัญญาณต่าง ๆ แล้ว ยังถูกใช้เพื่อเจริญสมภาติ ให้ระลึกถึงพระธรรมชั้นตรี โดยปรากฏว่าผู้ตีกลองปู่จาจะต้องท่องคาถาธรรมไปพร้อมกับการตีกลอง ผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับกลองปู่จาเหล่านี้ชาวบ้านต่างเรียกกันว่า “ครูบาอาจารย์” ซึ่งมีความสำคัญ ในการถ่ายทอดความรู้หรือภูมิปัญญาเกี่ยวกับกลองปู่จาให้กับบุคคลในชุมชน ได้แก่ พระ เณร เด็กวัด และ ชาวบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพศชายภูมิปัญญาเกี่ยวกับกลองปู่จาของชุมชนบ้านดอนหลวงนี้ได้รับการสืบทอด โดยกลุ่มชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ ของอำเภอป่าซาง โดยเฉพาะชุมชนบ้านดอนหลวงที่มีกลองปู่จาที่ได้รับการยอมรับว่ามีลักษณะของกลองที่มีความเป็นมงคลและมีลักษณะเสียงที่ตื้นใจผู้ชม จนกระทั่งมีการนำเอา กลองปู่จาบ้านดอนหลวงไปเป็นต้นแบบในการทำกลองปู่จาในชุมชนอื่น ๆ ซึ่งนายไชยวัฒน์ บุญสม หรือ ที่ชาวบ้านนิยมเรียกกันว่า “สล่าสม” ผู้นำในการสืบทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับกลองปู่จาของบ้านดอนหลวง ได้กล่าวถึงความสำคัญของกลองปู่จาที่บ้านดอนหลวงว่าเป็นกลองปู่จาที่เป็นแบบอย่างที่ดีทั้งใน ด้านลักษณะของกลองรวมถึงด้านลีลาจังหวะในการตีกลองที่ประกอบไปด้วยทำนองต่าง ๆ ได้แก่ เสือขบตุ้ สาวหลับเตือะ ล่องน่าน และฟาดเส้ในขณะที่การตีกลองปู่จาในท้องถิ่นอื่น ๆ เช่น จังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน และจังหวัดลำปาง ส่วนใหญ่เป็นการตีกลองปู่จาที่เน้นลีลาในการตีกลองมากกว่า

ปัจจุบันกลองปู่จาของบ้านดอนหลวงได้ถูกนำลงมาจากหอกกลองที่ตั้งอยู่ในศาลาข้างหลังวิหาร เพื่อความสะดวกในการนำเอากลองปู่จาไปประโคมในงานประเพณี เทศกาลต่าง ๆ ตามความเหมาะสม กับสภาพสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป ซึ่งกลองปู่จาของบ้านดอนหลวงยังคงได้รับการดูแลเป็นอย่างดี จากกลุ่มชาวบ้านที่เป็นนักดนตรีพื้นบ้านล้านนาในชุมชน ซึ่งมีจำนวนประมาณ 10 คน ที่ยังคงสืบทอด วัฒนธรรมกลองปู่จา ดังปรากฏการนำเอากลองปู่จามาใช้ประโคมแหในงาน “แตงสี อดตาย ผ้าฝ้ายดอนหลวง” ซึ่งเป็นกิจกรรมในเชิงท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ได้จัดขึ้นเป็นประจำในช่วงต้นเดือนเมษายนของทุก ๆ ปี โดยกลุ่มนักดนตรีกลองปู่จาของบ้านดอนหลวงได้นำกลองดังกล่าวมาแห่ประโคมร่วมกับการแสดงต่าง ๆ เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาร่วมงานภายในชุมชน

1.2 เครื่องดนตรีที่เกี่ยวข้องกับกลองปู่จาของบ้านดอนหลวง

การศึกษาคุณลักษณะของกลองปู่จา บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน พบว่า กลองปู่จาเป็นเครื่องดนตรีที่มีขนาดใหญ่ สร้างมาจากไม้ยมหอม ลักษณะคล้ายถัง ด้านในถูกเจาะ เป็นโพรงขนาดใหญ่ทะลุถึงกันทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ในอดีตใช้เหล็กที่มีลักษณะปลายงอจุ่ม เรียกว่า “กวาง” หรือ “กวางยนต์” เพื่อทำการเจาะและคว้านเอาเนื้อไม้บริเวณตรงกลางออก การเจาะเนื้อไม้ โดยใช้กวางเพื่อทำกลองปู่จานี้ในอดีตใช้เวลานับเดือนจึงจะเสร็จสิ้น โดยกลองปู่จาประกอบไปด้วย กลองใบใหญ่ 1 ใบ เรียกว่า “กลองแม่” และกลองใบเล็ก จำนวน 3 ใบ เรียกว่า “กลองลูก” วางเรียงซ้อนกัน

วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น 209 ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 เมษายน - มิถุนายน 2565

ทางด้านซ้ายของกลองแม่ ซึ่งการวางกลองลูกนี้ไม่มีแบบแผนที่ตายตัว บางที่อาจตั้งเรียงกันในแนวนอน หรือวางซ้อนกันในลักษณะของสามเหลี่ยม แต่สำหรับบ้านดอนหลวงนี้ได้วางกลองลูกทั้งสามใบซ้อนทับกันในแนวตั้ง ทั้งนี้เพื่อความถนัดในการตีกลองในทำนองต่าง ๆ ขนาดของกลองแม่และกลองลูกไม่มีการกำหนดสัดส่วนของกลองที่แน่นอนตายตัว เพียงแต่มีขนาดที่แตกต่างกันระหว่างกลองแม่และกลองลูก

สำหรับส่วนประกอบที่เรียกว่าหน้ากลองซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญมาก กลองปู่จาของบ้านดอนหลวงนี้ใช้หนังวัวทำหน้ากลอง โดยปรากฏว่ากลองแม่หุ้มด้วยหนังวัวทั้งสองด้าน ทั้งนี้เนื่องจากเพื่อให้สามารถกลับหน้ากลองแม่ได้ เมื่อหนังกลองด้านใดด้านหนึ่งมีลักษณะที่ยานลงทำให้เสียงไม่ค่อยดัง ก็จะไปกลับหน้ากลองอีกด้านมาทำการตีแทน ในส่วนตรงกลางของกลองแม่มีการเจาะรูเล็ก ๆ จำนวน 4 รู เพื่อให้ลมสามารถออกมาได้เมื่อมีการตีกลอง ส่งผลให้กลองมีเสียงดังกังวานในส่วนของกลองลูก พบว่ามีการหุ้มหน้ากลองด้วยหนังวัวเพียงด้านเดียว ซึ่งมีความแตกต่างจากกลองปู่จาที่อื่น ๆ ที่มีการหุ้มหน้ากลองทั้งสองด้าน การหุ้มหนังหน้ากลองปู่จาในอดีตใช้เวลาจนถึง 7 วัน ในระหว่างที่มีการตีหนังหน้ากลองให้มีความตึงจะใช้ต้นข้าว ตันกล้วย ฟาดลงไปทีหนึ่งเพื่อให้หนังที่หุ้มหน้ากลองมีการยืดขยายจนเข้าที่และมีความนุ่มนวล สำหรับการยึดหนังหน้ากลองแต่เดิมใช้หวายรัดเพื่อให้หนังหน้ากลองติดอยู่กับหน้ากลอง ปัจจุบันใช้ไม้เนื้อแข็งกลึงให้กลมและมีลวดลาย ตกกลงไปเพื่อเป็นหลักยึดหนังกลองให้ติดอยู่กับหน้ากลอง

กลองปู่จาของบ้านดอนหลวงโดยเฉพาะกลองแม่มีความสำคัญมากที่สุดดังปรากฏตามความเชื่อที่ว่าภายในกลองแม่มีการเขียนอักขระเลขยันต์เป็นภาษาล้านนา โดยผู้ที่เป็นน้อยเป็นหนาน (ทิด) ที่มีความรู้ได้จารึกอักขระลงภายในตัวกลองซึ่งส่วนใหญ่มีความหมายในทางเมตตามหานิยม และมีการนำวัตถุมงคลต่าง ๆ ได้แก่ เงินเหรียญ เงินแดง น้ำเต้า รวมถึงวัตถุที่มีมูลค่าต่าง ๆ เข้าไปไว้ข้างในตัวกลองแม่เรียกว่าหัวใจกลอง ซึ่งการเขียนอักขระเลขยันต์และการประดิษฐ์หัวใจกลองในลักษณะดังกล่าวนี้เนื่องจากความเชื่อที่ว่าเป็นการสร้างกลองปู่จาที่ถูกต้องตามชัยภี (ออกเสียงในภาษาคำเมืองว่า จัยยะ-เมรี) หมายถึง กลองที่มีเสียงจูงใจคนฟัง ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้กลองปู่จา บ้านดอนหลวง ถูกนำไปใช้เป็นตัวอย่างของการประดิษฐ์กลองปู่จาในชุมชนอื่น ๆ เช่น การประดิษฐ์กลองปู่จาของ สล่าปี สิทธิมา ช่างประดิษฐ์กลองล้านนาฝีมือดีจากชุมชนบ้านน้ำเพอะพะ ตำบลบ้านโฮ้ง อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน โดยกลองปู่จาที่มีต้นแบบมาจากบ้านดอนหลวงนี้ได้มีการกระจายไปให้กับชุมชนในพื้นที่จังหวัดอื่น ๆ ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำปาง จังหวัดพะเยา และจังหวัดแพร่ เป็นต้น

1.3 การประสมวงกลองปู่จาของบ้านดอนหลวง

การเก็บข้อมูลวิจัยเกี่ยวกับกลองปู่จา บ้านดอนหลวง ในภาคสนามพบว่า ในการแห่ประโคมกลองปู่จามีการนำเอาเครื่องดนตรีพื้นบ้านต่าง ๆ เข้ามาบรรเลงร่วมทำให้เกิดรูปแบบการประสมวงของกลองปู่จาประกอบไปด้วยเครื่องดนตรีพื้นบ้านต่าง ๆ ที่ใช้บรรเลงพร้อมกันจำนวน 10 ถึง 11 ชิ้น (บางครั้งไม่ใช้แแน) ได้แก่

(1) กลองปู้จา จำนวน 1 ชุด ซึ่งประกอบด้วยกลองแม่หรือกลองหลวง จำนวน 1 ใบ และกลองลูก จำนวน 3 ใบ โดยกลองปู้จาทั้งชุดได้ใช้หนังวัวซึ่งเป็นหน้ากลอง (2) กลองตะไลด์โป๊ต จำนวน 1 ใบ (3) ปี่แฉะ จำนวน 1 เล้า (4) ฉาบ จำนวน 1 ใบ (5) ฆ้อง จำนวน 7 ใบ

ในการบรรเลงกลองปู้จาของชุมชนบ้านดอนหลวงยังคงบทบาทหน้าที่ของกลองปู้จาเป็นเครื่องดนตรีนำวง ซึ่งบทบาทหน้าที่ของกลองปู้จาเกิดขึ้นในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ การตีกลองปู้จาในลักษณะของการร่ำกลอง เพื่อแสดงถึงการเริ่มต้นแห่งประโคมกลองปู้จาในทำนองต่าง ๆ อีกทั้งบทบาทหน้าที่ของกลองปู้จาในการเปลี่ยนทำนองในการแห่ประโคมโดยการตีกลองในจังหวะที่เร็วขึ้น และบทบาทของกลองปู้จาในการจบการแห่ประโคมโดยการตีย้ำจังหวะเพื่อให้ผู้บรรเลงเครื่องดนตรีประกอบอื่น ๆ ได้ทราบ ส่วนเครื่องดนตรีประกอบในการแห่ประโคมกลองปู้จามีเครื่องดนตรีที่ทำหน้าที่ประกอบจังหวะ ได้แก่ ฆ้อง ฉาบ และกลองตะไลด์โป๊ต

ภาพที่ 1 การการประสมวงกลองปู้จาของบ้านดอนหลวง

1.4 ลีลาจังหวะในการตีกลองปู้จาของบ้านดอนหลวง

การศึกษาลีลาจังหวะในการตีกลองปู้จาของชุมชนบ้านดอนหลวง ปรากฏลีลาจังหวะที่เรียกว่าทำนองต่าง ๆ แต่เดิมมี 4 ทำนอง ได้แก่ ทำนองเสื่อขบตุ้ ทำนองสาวหลับเตื่อะ ทำนองล่องน่าน และทำนองฟาดเส้ ในปัจจุบันได้มีการเพิ่มทำนองการตีกลองตั้งโน้ตเพื่อใช้ประกอบการแสดงการฟ้อนเมืองเป็นทำนองที่ 5 ซึ่งการตีกลองปู้จาในทำนองต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ มีความแตกต่างกันทั้งในด้านอัตราความเร็วและความยาวของกระสวนจังหวะ โดยการตีกลองในสองทำนองแรก คือ ทำนองเสื่อขบตุ้ และสาวหลับเตื่อะเป็นการตีกลองปู้จาในจังหวะที่ค่อนข้างช้า ส่วนการตีกลองปู้จาในทำนองล่องน่านและทำนองฟาดเส้เป็นการตีกลองในจังหวะที่ค่อนข้างเร็ว เร้าใจ ขบในการตีกลองปู้จาของบ้านดอนหลวงพบว่า สามารถตีกลองในทำนองต่าง ๆ ได้ หรือเป็นการตีกลองเป็นชุด โดยเริ่มต้นตั้งแต่การร่ำกลอง แล้วเริ่มตีกลอง

ในการทำงานเสื้อขบตี ต่อด้วยทำงานองสาวหลับเต๊ะ ทำงานองล่องน่าน และทำงานองฟาดเส้ โดยการตีกลอง เป็นชุดนี้จะมีการขึ้นและลง เมื่อมีการเปลี่ยนทำงานองในการตีกลองปุจาในแต่ละทำงานอง

1.5 นักดนตรีในวงกลองปุจาของบ้านดอนหลวง

การศึกษาพบว่าปัจจุบันวงกลองปุจาของบ้านดอนหลวงยังคงมีนักดนตรีพื้นบ้านจำนวน 9 คน ซึ่งเป็นคนในชุมชนบ้านดอนหลวงและในชุมชนใกล้เคียง ส่วนใหญ่เป็นผู้ชายที่มีสถานภาพเป็นผู้สูงวัย และมีกลุ่มบุคคลที่เป็นวัยรุ่นมาทำการสืบทอดวิธีการตีกลองปุจาบ้าง แต่เนื่องจากภาระทางการศึกษา และการทำงานหาเลี้ยงชีพจึงทำให้กลุ่มคนรุ่นใหม่ไม่มีเวลามาร่วมแห่ประโคมกลองปุจา ดังนั้นนักดนตรี วงกลองปุจาของบ้านดอนหลวงในปัจจุบันจึงปรากฏชาวบ้านที่เป็นคนเก่าคนแก่ที่ยังคงรักษาประเพณี การตีกลองปุจาอยู่

ตอนที่ 2 ความสัมพันธ์ของกลองปุจากับวัฒนธรรมของชุมชนชาวไทยอง บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอลำปาง จังหวัดลำพูน

2.1 บทบาทในการสื่อสารภายในชุมชน

เนื่องจากชุมชนบ้านดอนหลวงเป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยองมานานแล้วในอดีต ทำให้มีประชากรที่ตั้งถิ่นฐานภายในชุมชนจำนวนมาก ในปัจจุบันข้อมูลที่ได้จากการสำรวจสำมะโน ประชากรของเทศบาลตำบลแม่แรง อำเภอลำปาง จังหวัดลำพูน แสดงถึงพื้นที่ของตำบลแม่แรงว่า ประกอบไปด้วย 11 หมู่บ้าน เนื้อที่ 16.191 ตารางกิโลเมตร จำนวนประชากรในตำบลแม่แรง ว่ามีทั้งสิ้น 2,809 หลังคาเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 7,272 คน สำหรับในส่วนของบ้านดอนหลวงนั้นมีประชากรทั้งสิ้น 740 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งสิ้น 778 คน ซึ่งหากพิจารณาลักษณะการตั้งถิ่นฐานของประชากร พบว่า ลักษณะการตั้งถิ่นฐานค่อนข้างห่างกันมีการกระจายตัวของการตั้งบ้านเรือนของประชากรค่อนข้างมาก ดังนั้นการสื่อสารภายในชุมชนจึงเป็นสื่อที่สำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งในอดีตที่บ้านดอนหลวงซึ่งเป็นชุมชน ที่อยู่ห่างไกลจากตัวเมืองลำพูนมากถึง 17 กิโลเมตร ลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่กระจายตัวของชาวบ้าน ทำให้กลองปุจาจึงได้รับบทบาทที่สำคัญในการเป็น “วัฒนธรรมสื่อสาร” เพื่อแจ้งข่าวสารให้แก่ชาวบ้าน ในชุมชนบ้านดอนหลวง

จากข้อมูลการสัมภาษณ์บุคคลข้อมูลยังพบว่ากลองปุจาบ้านดอนหลวงในอดีตกลองปุจา มีบทบาท สำคัญในการแจ้งข้อมูลข่าวสารในความหมายต่าง ๆ ได้แก่ การตีกลองปุจาเพื่อเรียกประชุมชาวบ้าน การตีกลองปุจาเพื่อแจ้งให้ชาวบ้านทราบว่าวันนี้เป็นโกน พຼຸ່ງนี้จะเป็นวันพระ ซึ่งตรงกับวัน 7 ค่ำ หรือ 14 ค่ำ ตามปฏิทินจันทรคติเพื่อให้ชาวบ้านได้เตรียมตัวมาทำบุญที่วัด การตีกลองปุจาก่อนการเทศน์ของพระภิกษุ ในประเพณีต่าง ๆ ทางพุทธศาสนา โดยมีพระภิกษุและเด็กวัดเป็นผู้ตีกลองปุจา เพื่อให้ชาวบ้านอยู่ในอาการ สำรวมหรือมีสมาธิเพื่อฟังพระเทศน์ และการตีกลองปุจาเพื่อแจ้งเหตุการณ์ เช่น แจ้งเหตุการณ์ไฟไหม้ น้ำท่วม แจ้งเหตุการณ์เสียชีวิตของชาวบ้านในชุมชน รวมไปถึงการมรณภาพของพระภิกษุสงฆ์

การศึกษาลองปู่จาเพื่อบอกเหตุที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านดอนหลวงทำให้ชาวบ้านได้รับรู้และมารวมตัวกัน
ในบริเวณวัด ซึ่งบทบาทการสื่อสารโดยใช้กลองปู่จาที่ชุมชนบ้านดอนหลวงในปัจจุบันได้ถูกลดบทบาทลงไป
เนื่องจากมีเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาทดแทน เช่น เครื่องกระจายเสียงภายในหมู่บ้าน โทรทัศน์ วิทยุ
ตลอดจนโทรศัพท์ที่มีเทคโนโลยีทันสมัยสามารถส่งข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว ทำให้บทบาทในด้านการสื่อสาร
ภายในชุมชนของกลองปู่จาบ้านดอนหลวงหายไปในปัจจุบัน

2.2 การเคารพนับถือในพระอริยสงฆ์

ชาวไทยองซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ในตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง โดยเฉพาะในชุมชนบ้านดอนหลวง
ที่ผู้คนใช้คำไทยองเป็นภาษาในการสื่อสารกัน ชาวไทยองมีความเชื่อในการนับถือพระอริยสงฆ์ผู้ปฏิบัติ
ปฏิบัติชอบเรียกกันในภาษาท้องถิ่นว่า “ครูบา” พระอริยสงฆ์รูปหนึ่งที่ชาวบ้านในชุมชนดอนหลวง
ให้การนับถือและมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับกลองปู่จา คือ “พระครูเวฬุวันพิทักษ์” มีนามเดิมว่า “เชื่อนคำ
น้อยสะปุง” เกิดเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2472 บิดาชื่อ นายเปียง มารดาชื่อ นางกวย น้อยสะปุง
อยู่บ้านเลขที่ 74 หมู่ที่ 4 บ้านฉางข้าวน้อยใต้ ตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน และมีพี่น้อง 4 คน
ซึ่งถึงแก่กรรมหมดแล้ว คือ (1) พ่อจันทร์ น้อยสะปุง (2) พ่อเอียด น้อยสะปุง (3) พระครูเวฬุวันพิทักษ์
(4) แม่มุก น้อยสะปุง

ครูบาเชื่อนคำได้บรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดฉางข้าวน้อยเหนือ ตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง
จังหวัดลำพูน เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ.2487 โดยมีพระครูพิศาลพุทธิธรร วัดป่าซางงาม ตำบลป่าซาง
อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เป็นพระอุปัชฌาย์ จากนั้นจึงอุปสมบทเป็นภิกษุ เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.
2492 ณ วัดพระพุทธรบาทตากผ้า ตำบลมะกอก อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน โดยมีพระครูพิทักษ์พลธรรม
วัดป่าเหยียง เป็นพระอุปัชฌาย์ พระศรีนวล อินทนนท์ วัดช้างคำ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระมหาเป็ง
รัตนรสี เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ครูบาเชื่อนคำได้สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 สอบได้นักธรรม
ชั้นเอกจากสำนักศาสนศึกษาวัดพระพุทธรบาทตากผ้าในปี พ.ศ. 2496 สอบได้เปรียญธรรม 4 ประโยค
จากสำนักศาสนศึกษาวัดพระพุทธรบาทตากผ้าในปี พ.ศ. 2501 และมรณภาพ เมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2548

นักดนตรีกลองปู่จาของบ้านดอนหลวงยังได้กล่าวถึงครูบาเชื่อนคำว่าเป็นพระอริยสงฆ์ที่ชาวบ้าน
ในอำเภอป่าซางให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นพระผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ อีกทั้ง
ครูบาเชื่อนคำยังมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และรื้อฟื้น ประเพณีวัฒนธรรมของชาวไทยองในอำเภอ
ป่าซาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลองปู่จา ซึ่งครูบาเชื่อนคำเป็นผู้ที่มีความสามารถและมีความรู้เกี่ยวกับ
กลองปู่จา ท่านได้เป็นผู้นำชาวบ้านในการสร้างกลองปู่จาให้กับวัดต่าง ๆ ในอำเภอป่าซาง ด้วยเหตุดังกล่าว
ชาวบ้านซึ่งเป็นชาวไทยองต่างเคารพนับถือครูบาเชื่อนคำ ว่าเป็นพระอริยสงฆ์

2.3 บทบาทในการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนอื่น

การตีกลองปี่จ่าของชุมชนบ้านดอนหลวง เป็นที่ประจักษ์ต่อหน้าสาธารณชนมาโดยตลอด เนื่องจากการนำเอากลองปี่จ่าไปแสดงในงานต่าง ๆ มากมาย ทั้งในจังหวัดลำพูนและจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือ เช่น พิธีอัญเชิญน้ำสรงพระราชทาน งานสรงน้ำพระธาตุหริภุญชัย งานแห่พระสิงห์เมืองปาย (ขบวนแห่สรงน้ำพระพุทธรูปทองคำ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน) ประเพณีสลาภัย้อมซึ่งเป็นส่วนสำคัญของงานประเพณีทานสลากภัต ขบวนแห่ฉลองสัญญาบัตรพัดยศของพระสงฆ์องค์เจ้า งานผ้าฝ้ายดอนหลวง รวมถึงงานบุญประเพณีและการแข่งขันต่าง ๆ แม้กระทั่งการแห่ขันหมาก เป็นต้น

อีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้วงกลองปี่จ่าของบ้านดอนหลวง ได้รับความนิยมนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมชุมชนมาจนถึงปัจจุบัน คือการจัดทำโครงการถนนสายหัตถกรรมพื้นบ้าน ตามโครงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ภายใต้โครงการพัฒนาเศรษฐกิจการท่องเที่ยว ซึ่งได้ศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีศักยภาพพร้อมสำหรับโครงการนำร่อง โดยเลือกบ้านดอนหลวงเป็นศูนย์กลางเนื่องจากเป็นแหล่งรวมผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้าย โดยชาวบ้านเกือบทุกหลังคาเรือน

มีอาชีพเกี่ยวกับการทอผ้าฝ้ายและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้าย จึงได้จัดทำโครงการถนนสายหัตถกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้านขึ้นที่บ้านดอนหลวง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของอำเภอป่าซางในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นต้นแบบแก่แหล่งท่องเที่ยวอื่นในอำเภอป่าซาง เพื่อนำเสนอการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมพร้อมเผยแพร่งานหัตถกรรมอันเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านอำเภอป่าซางออกไปสู่ชาวไทยและต่างประเทศ (เชียงใหม่นิวส์, 2560) โดยตลอดการจัดโครงการดังกล่าวต่างมีการแสดงศิลปะการตีกลองปี่จ่าอย่างต่อเนื่องและถือเป็นไฮไลท์ของการจัดงานดังกล่าวอีกด้วย

นอกจากนี้กลวิธีการตีกลองปี่จ่ายังถูกถ่ายทอดให้แก่เยาวชนของบ้านดอนหลวง รวมถึงกลุ่มแม่บ้านซึ่งในอดีตผู้หญิงจะไม่ได้รับอนุญาตให้ตีกลองปี่จ่าเพราะถือเป็นกลองที่มีความศักดิ์สิทธิ์ แต่ด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนไปจึงสามารถพบเห็นผู้คนมากมายที่เข้ามาศึกษาการตีกลองปี่จ่ามากขึ้น นอกจากนี้กลวิธีการตีกลองปี่จ่าของบ้านดอนหลวงยังถูกสอนให้แก่เยาวชนในชุมชนอื่น ๆ เช่น ตำบลสันนิคม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน จำนวน 10 หมู่บ้าน และตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน จำนวน 12 หมู่บ้าน จนปัจจุบันสามารถพบเห็นกลองปี่จ่าได้เกือบทุกวัดในจังหวัดลำพูน

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะทางดนตรีของกลองปู่จาในชุมชนบ้านดอนหลวง พบว่า กลองปู่จาที่ชุมชนดังกล่าวปรากฏลักษณะของความเป็นกลองปู่จาในรูปแบบดั้งเดิมที่สะท้อนออกมา ในลักษณะของกลองปู่จาที่ประกอบไปด้วยกลองแม่ จำนวน 1 ใบ และกลองลูก จำนวน 3 ใบ ด้านการประโคม แห่งกลองปู่จาในทำนองดั้งเดิม ได้แก่ ทำนองเสื่อขบตุ้ ทำนองสาวหลับเตื่อะ ทำนองล่องน่าน และทำนอง ฟาดเส้ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของกลองปู่จาแบบดั้งเดิม และคงความเป็นดนตรีศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นส่วนหนึ่งของ พระพุทธศาสนาในล้านนาปรากฏจากการสร้างหอกกลองสำหรับเก็บกลองปู่จาไว้ในวัด การใส่คาถาเลขยันต์ มหานิยมภายในตัวกลอง เพื่อให้กลองมีลักษณะของ ชัยเกร์ ซึ่งเป็นกลองที่มีเสียงไพเราะดึงดูดผู้ที่ได้พบเห็น หรือได้ยินเสียงกลอง การใส่คาถาเลขยันต์ภายในกลองทำโดยกลุ่มบุคคลที่เคยบวชเป็นพระภิกษุเรียกว่า “น้อย” หรือ “หนาน” ด้วยคุณลักษณะของกลอง ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับกลองปู่จาที่ปรากฏนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ของกลองปู่จาที่เป็นวัฒนธรรมดนตรีของชาวล้านนา อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากการศึกษาส่วนหนึ่งก็ปรากฏการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับวัฒนธรรมกลองปู่จาของบ้านดอนหลวง ที่มีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม ได้แก่ การนำกลองปู่จา ลงจากหอกกลองเพื่อใช้แทนประโคมในงานประเพณีต่าง ๆ ตามที่ชุมชน รวมถึงหน่วยงานราชการต่าง ๆ ได้ร้องขอการประสมเครื่องดนตรีพื้นบ้านอื่น ๆ กับการแทนประโคมกลองปู่จาเพื่อให้เกิดบทบาทหน้าที่ใหม่ ๆ ในสังคม เช่น การประโคมแทนกลองปู่จาประกอบการพ่อนพื้นเมืองของกลุ่มแม่บ้านในชุมชน การเข้าร่วม การประกวดดนตรีพื้นบ้าน การประโคมแทนดนตรีเพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมทางวัฒนธรรม และส่งเสริม การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นภายในท้องถิ่น ซึ่งการปรับเปลี่ยนกลองปู่จาในลักษณะนี้ก่อให้เกิดอัตลักษณ์ ทางดนตรีที่เป็นแบบฉบับของชุมชนบ้านดอนหลวง ทำให้กลองปู่จา บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดลำพูน เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน

กลองปู่จายังเป็นกลองที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในพื้นที่ทางตอนบนของไทยในปัจจุบัน ซึ่งเป็นกลอง ที่แสดงถึงวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ชาวไทยองเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไท กลุ่มหนึ่งที่มีความเป็นมาอย่างยาวนานคู่กับประวัติศาสตร์ของชาวล้านนาในภูมิภาคนี้ กลองปู่จา เป็นวัฒนธรรมดนตรีประเภทหนึ่งที่สะท้อนอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ไทยอง ดังปรากฏว่ามีการกำหนด บทบาทและหน้าที่ของกลองปู่จาที่สัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาวไทยอง บ้านดอนหลวง ดังปรากฏข้อมูลจากการวิจัยพบว่ากลองปู่จาได้มีบทบาทสำคัญในฐานะเครื่องมือในการ สื่อสารให้กับผู้คนในชุมชนให้รับข่าวสารต่าง ๆ ความสัมพันธ์ของกลองปู่จากับพิธีกรรมและความเชื่อ ความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างกลองปู่จากับพุทธศาสนาที่ชาวไทยองนับถือ ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏนี้ ทำให้คุณลักษณะทางดนตรีกลายเป็นสิ่งที่เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างทางสังคมและมีบทบาทหน้าที่ในทาง วัฒนธรรมตามที่ แรดคลิฟ บราวน์ และโรเบิร์ต เมอร์ตัน ได้กล่าวถึง (ยศ สันตสมบัติ, 2544)

ซึ่งลักษณะของโครงสร้างทางสังคมของมนุษย์และบทบาทหน้าที่ของกลองปู่จาในทางวัฒนธรรมการอนุรักษ์ และสืบสานกลองปู่จาบ้านดอนหลวงแสดงถึงบทบาทหน้าที่ของกลองปู่จาในการรักษาสมดุลภายในสังคม ของชุมชนชาวบ้านดอนหลวงที่มีพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และมีบทบาทที่ส่งเสริมให้วัด ยังคงเป็นศูนย์กลางของชุมชนบ้านดอนหลวง ด้วยข้อมูลที่ปรากฏดังกล่าวจึงกล่าวได้ว่ากลองปู่จายังคงมี บทบาทและหน้าที่ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยองในชุมชนบ้านดอนหลวง ในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับกลองปู่จาบ้านดอนหลวง ผู้วิจัยได้พบข้อมูลที่เป็นเบาะแสสำหรับผู้ที่สนใจ ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกลองปู่จาต่อเนื่องจากการวิจัยนี้ ได้แก่ แนวทางการสืบทอดกลองปู่จาของบ้านดอนหลวง ในอนาคต เนื่องจากข้อมูลที่ได้จากการศึกษาพบว่า การสืบทอดกลองปู่จา บ้านดอนหลวง ปัจจุบันเกิดขึ้น ในกลุ่มนักดนตรีในบ้านที่เป็นผู้สูงอายุ แม้ว่าจะมีกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่สนใจเข้ามาศึกษาวิธีการตีกลองปู่จา บ้านดอนหลวงอยู่บ้างแต่ก็มีขีดจำกัดในด้านต่าง ๆ ที่ทำให้คนรุ่นใหม่ไม่สามารถเข้ามาสืบสานในการ สืบทอดกลองปู่จาบ้านดอนหลวง ด้วยสถานการณ์ดังกล่าวจึงมองเห็นถึงความจำเป็นในการเสาะแสวงหา แนวทางเพื่อทำการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมกลองปู่จาของบ้านดอนหลวงให้สามารถดำรงอยู่ได้ สืบต่อไปในอนาคต

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการศึกษาพบว่า กลองปู่จามีความเชื่อมโยงกับความเชื่อ ศาสนา และวิถีชีวิต ของผู้คน ในสังคมล้านนาอย่างช้านาน ซึ่งในปัจจุบันกลองปู่จาที่ถูกใช้งานตามแหล่งชุมชนต่าง ๆ ได้ลดน้อยลง อย่างมาก ซึ่งอาจจะหายสาบสูญไปในอีกไม่ช้า เพราะการขาดแคลนผู้รู้ในด้านการตีกลองปู่จา รวมถึง คนรุ่นใหม่จำนวนมากไม่รู้จักและไม่เคยพบเห็นกลองชนิดนี้ งานวิจัยฉบับนี้จึงเป็นการนำเสนอแนวทางการ สืบสานอัตลักษณ์กลองปู่จา ท่ามกลางกระแสสังคมยุคใหม่ เนื่องจากพื้นที่ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ เป็นชุมชนที่ทั้งกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และพระสงฆ์ ต่างก็ให้ความสำคัญต่อกลองปู่จา จนมีการเผยแพร่ศิลปะการตีกลองปู่จาสู่สาธารณะชนเป็นวงกว้าง ผลการศึกษาครั้งนี้จะนำมาซึ่งการ เป็นต้นแบบในด้านการสืบสานอัตลักษณ์กลองปู่จาให้คงอยู่คู่สังคมชาวล้านนาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- เชียงใหม่นิวส์. (2560). “แต่งสี อวดลาย ผ้าฝ้ายดอนหลวง” งานหัตถกรรมผ้าฝ้าย อำเภอลำปาง จังหวัดลำพูน. สืบค้นเมื่อ 7 มีนาคม 2565, จาก <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/584095/>
- ณัฐพงศ์ ปันดอนตอง. (2564). กลองปู่จาในประวัติศาสตร์ล้านนา พิธีกรรม ความเชื่อในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์*, 8(1), 15-28.
- ธนพงศ์ เต็ดแก้ว. (2557). กลองปู่จาในวัฒนธรรมไทยลื้อ ตำบลห้วยวัน อำเภอลำปาง จังหวัดพะเยา. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ปิยมาศ มawangค์. (2561). ไตยอง ประวัติศาสตร์เอกลักษณ์อาหารที่ยาวนานของบ้านดอนหลวง. *วารสารมังรายสาร*, 6(2), 27-35.
- พรสวรรค์ จันทร์วงค์. (2558). กลองบูชาในสังคมและวัฒนธรรมของชาวเชียงใหม่. *วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่*, 16(2), 17-28.
- พระธนาเทพ สกกวีส. (2560). ศึกษาการอนุรักษ์ก่องปู่จาของชาวพุทธ ในเขตอำเภอมือง จังหวัดลำปาง. (วิทยานิพนธ์พระพุทธศาสนามหาบัณฑิต). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิพัฒน์พงศ์ มาศิริ. (2559). การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของคนตรีล้านนา. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). เชียงราย: มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.
- เพ็ญสุภา สุขคตะ. (2562). ทำไมคนของเมืองลำพูน จึงไม่เรียกตัวเองว่า “ไทลื้อ”. สืบค้นเมื่อ 12 ตุลาคม 2564, จาก https://www.matichonweekly.com/column/article_257167
- ยศ สันตสมบัติ. (2544). มนุษย์กับวัฒนธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รัตนะ ตาแปง. (2563). การส่งเสริมศิลปะการแสดงกลองปู่จาของชุมชนรอบกว๊านพะเยาอย่างมีส่วนร่วม. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*, 12(1), 77-86.
- วรวิมล สุภาพ. (2546). กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมกลองปู่จา กรณีศึกษาจังหวัดลำปาง. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วันชัยยุทธ วงษ์เทพ. (2558). ศิลปะกลองชัยมงคลภูมิปัญญาล้านนา สู่ออกแบบตกแต่งภายในศูนย์ศิลปะการแสดง. *วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 14(2), 61-73.
- ศิริ อเนกสิทธิสิน และ ภัทระ คมขำ. (2560). กรรมวิธีการสร้างกลองปู่จาของครูญาณสองเมืองแก่น. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 3(2), 118-131.
- อาทิตย์ วงศ์สว่าง. (2557). การอนุรักษ์และฟื้นฟูการตีกลองปู่จาล้านนาของกลุ่มลายคำในจังหวัดเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.